

Odlomke iz tekstova različitih funkcionalnih stilova Sović ne podvrgava jezičkoj analizi, ne ustanovljava gramatičke posebnosti ovih djela, a još manje leksičke, koje su i najočitije. Možda smatra da bi ga to odvelo izvan granica koje je postavio svojoj studiji. Jednako su nedovoljno iskorišteni, mada su citirani, stavovi samog Đalskog o jezičkoj pravilnosti i čistoti; analiza njegovih načela bila bi možda objašnjenje za sukobe sa normom i objašnjavala bi neke pišćeve poteze u jeziku. Zaključak svodi stavove iznesene u analizi, s tim što Sović možda pretjerano insistira na sukobima između Đalskog i »vukovaca«, odnosno »maretićevaca«, a i pristrastan je prema Đalskom.

Knjiga *Jezik K. Š. Gjalskog* Ivana Sovića vrijedan je doprinos istoriji književnog jezika, prvenstveno stoga što metodološki ispravno analizira jezik pisca 19. st., što ne odvaja stilsko od čisto gramatičkog, te što pokazuje da je pišćev jezik određen tematikom i njoj prilagođen. Iz tog razloga ova je studija zanimljiva i teoretičarima jezika, ali i nastavnicima-praktičarima, jer im može biti instruktivna pri obradi književnih djela i njihova jezika. Konačno, ova studija pokazuje mjesto koje Đalski ima u razvoju našeg književnog jezika, a ono nije beznačajno.

Darija Gabrić-Bagarić

Татьяна Протагеновна Попова, *Сербскохрватский язык*. — Высшая школа, Москва, 1986, 271.

У совјетској сербокroatистици одавно није било плодније активности од оне која је забиљежена у последње вријеме. Наиме, не памти се случај да су у једном кратком временском периоду од свега неколико мјесеци објављена три уџбеника српскохрватскога језика. Ту малу серију отворио је приручник Т. П. Попове, затим је слиједио Уџбеник српскохрватског језика настао у сарадњи аутора В. Н. Зенчук и М. П. Киршове са југословенским сербокroatистима Ј. Јокановић-Михајловом и М. Марковић, а недавно се појавио и приручник »Српскохрватски језик. Хрватско-српски језик«, који је саставио професор Тартуског универзитета А. Д. Дуличенко.

Аутор уџбеника о којем ће овом приликом бити ријечи познати је совјетски сербокroatиста и слависта. Татьяна Протагеновна Попова већ се готово четрдесет година бави нашим језиком (дипломирала је 1948, затим је три године провела на постдипломским студијама, а од 1951. па све до данас предаје српскохрватски језик на Катедри за словенску филологију Филолошког факултета МГУ). У Југославији Т. П. Попова позната је, прије свега, по својим многобројним и квалитетним преводима југословенских књижевних дјела на руски језик. Њен преводачки опус доиста је импозантан: 8 романа, 38 збирки приповиједака, 3 збирке драма, 6 књига из области умјетности, естетике, књижевности, друштвене мисли. Попова

је саставила осам зборника приповиједака и прича југословенских писаца, била је редактор једне књиге превода, написала је седам предговора за издања на руском језику наших аутора, објавила једанаест радова из теорије умјетничког превођења, учествовала на бројним преводилачким сусретима итд. У њеном списку превода налазе се и следећи аутори: И. Андрић, М. Крлежа, П. Кочић, М. Лалић, Б. Станковић, Р. Домановић, В. Петровић, Б. Ђопић, О. Давичо, Д. Ђосић, М. Божић, Д. Шимуновић, А. Исаковић, М. Матковић, М. Ољача... Попова је такође превела на руски језик низ приповиједака са словеначког и неколико драма са македонског језика. Објавила је и више од 20 прилога о разним питањима из области сербокroatистике и славистике. У списку радова овог научника и преводиоца налази се више од 100 библиографских јединица. Посљедња у том попису је књига о којој говоримо.

Уџбеник »Српскохрватски језик« намијењен је студентима совјетских високих школа који уче руски језик и књижевност, односно онима који се специјализирају у области руске, украјинске и бјелоруске филологије. У предговору аутор истиче да је циљ приручника продубљивање славистичке наобразбе филолога-русиста, њихово припремање за дубоко осмишљавање чињеница матерњег језика и за лакше сналажење у упоредној граматици словенских језика. Међутим, уџбеник је тако конципиран да се успешно може користити и за наставу српскохрватског језика као основног студијског предмета и као помоћног предмета на нефилолошким факултетима.

Књига Српскохрватски језик даје основне податке о нашем језику, о његовој историји и савременом стању, о његовој лексичкој и граматичкој структури, о графици и правопису. Она се може подијелити на два дијела: 1. дио (6—172. страна), у коме је дат преглед српскохрватске граматике, правописа и лексике, и 2. дио (172—267. стр.) са вјежбаницом, рјечником и прилогом — текстовима за читање.

У уводу Попова укратко говори о југословенским народима који се служе српскохрватским језиком, о сродности сх. ј. са другим словенским језицима, о његовој територијалној распрострањености и дијалекатској разубијености. Затим на неколико страна даје преглед историје сх. језика. Иза тога слиједи кратка информација о употреби двају писама и о сх. правопису. У првом је дијелу највише простора посвећено фонетици и морфологији. У тумачењу артикулације сх. гласова Попова успјешно врши поређење са руским језиком, служећи се и цртежима. Долази затим наслов карактеристичан за совјетске уџбенике сличног типа: Сугласници српскохрватског језика у говорном ланцу. На крају фонетског дијела пружена је основна информација о развоју сх. фонетског система, о слогу и његовим границама те о акценатском систему. Морфолошки дио садржи класичну подјелу на именице, придјеве, замјенице, глаголе, прилоге, везнике и приједлоге (као што се види, нема узвика). У тумачењу именица дата је, на самој почетку, подробна табела суфикса помоћу којих се образују именице. Уопште, творба је, за овакву врсту приручника, пот-

пуно разрађена и код других врста ријечи. Готово половина морфолошке анализе односи се на глаголе, што је и разумљиво с обзиром на веома богат и разгранат систем глаголских облика у сх. ј. Наслов »Неки елементи синтаксе српскохрватског језика« указују на ауторов селективан приступ синтакси и жељу да се објасне основни синтаксички фонеме. У овоме дијелу истакнута су само три питања: 1. ред ријечи у реченици (мало је необично што то иде одмах на почетку), 2. безличне реченице, 3. сложене реченице, уз кратак осврт на просту реченицу (врсте просте реченице и чланови реченице). Изостављена су тумачења синтагме, рекције, конгруенције и других синтаксичких односа. Вјежбаница садржи разноврсне задатке који се односе на питања из првог дијела приручника (у фонетском дијелу траже се одговори на постављена питања, захтијева се да се ријечи прочитају и преведу на руски језик; у морфологији су вјежбе структурно уједначене и прилично разноврсне по форми). У рјечнику се наводе основна значења сх. ријечи. Прилог се састоји од 21 текста, чији су аутори В. Караџић, С. Сремац, В. Илић, А. Шантић, А. Г. Матош, Д. Шимуновић, В. Петровић, С. Колар, И. Андрић, М. Крлежа, А. Цесарец, А. Б. Шимић, Д. Максимовић, Д. Цесарић, О. Давичо, Е. Кош, И. Г. Ковачић, В. Попа, С. Раичковић, А. Барац, М. Поповић. Испред сваког текста стоје најважнији подаци о аутору. Врло је похвално што текстове прате коментари појединих ријечи, израза и конструкција. Мора се признати да је Попова веома успјешно дала лексичка објашњења, посебно у неким случајевима (нпр. у превођењу турцизама из Шантићеве Емине) када је врло тешко било наћи корелате у руском језику. У ствари, као нигдје друго овдје је максимално дошло до изражаја дугогодишње преводилачко искуство Татјане П. Попове.

Вриједност ове књиге састоји се, између осталог, у сљедећем. Прво, на једном таквом ограниченом простору дата је основна информација о нашем језику. Друго, од почетка до краја, тамо гдје је било неопходно и гдје је било могуће, вршена су поређења српскохрватског језика са руским, што је веома важно за овакве приручнике. Треће, постојање теоретског и практичног дијела створило је могућност повезивања теорије и праксе, односно могућност теоретског осмишљавања и практичног провјеравања и увјежбавања. Четврто, употребом латинице и ћирилице потенцира се равноправност двају писама.

Наравно, овакви приручници не могу проћи без пропуста и грешака. Такав је случај и са уџбеником Т. Попове. Међутим, слабости нису такве природе да могу довести у питање укупну вриједност текста и да могу засјенити све оно што смо истакли као позитивно. Ипак, на неке ствари треба указати.

Прије свега, социолингвистичка информација није у потпуности прецизна. Читалац ове књиге стиче утисак да сх. ј. егзистира искључиво у двије варијанте, што, као што знамо, није тако. Аутор, рецимо, на 15. страни каже: »Друге варијантске црте омогућују да се каже како постоје у савременом српскохрватском књижевном језику двије говорне врсте: западна (понекад се назива хрватска) и источна (мање тачан назив —

српска)«. У предговору, истина, Попова употребљава израз »двје основне врсте«, али се, на жалост, у тексту ни на једном мјесту не указује које су друге, те »неосновне« врсте. У вези с варијантама истиче се тенденција издвајања варијанти, али се тај процес не објашњава. У навођењу конкретних примјера варијантске поларизације сх. ј. има такође пропуста, нпр. ријечи *недјеља* (у значењу седам дана) и *хљеб* сврставају се у источну варијанту. Сматрамо да се у приручницима сх. ј. намијењеним странцима боље служити одредницама »претежно се употребљава у западном или источном дијелу сх. говорног подручја« него изразима западна или источна варијанта (а поготово хрватска или српска). У овоме дијелу такође нам се чини да је умјесто термина локални књижевни језици боље употребљавати термин књижевни микројезици (в. с тим у вези Дуличенкове радове). У навођењу језика са којима граничи српскохрватски Попова изоставља италијански језик. Што се тиче народа који говоре сх. ј., аутор истиче да су то Срби, Хрвати, Црногорци и Словени-Муслимани (овај је последњи назив одомаћен у совјетској литератури за ознаку наших Муслимана па га стога и Попова преузима). У дијелу »Ортографија и интерпункција« употребљава се израз *хрватски правопис* без објашњења шта се под тим подразумејева.

Од осталих замјерки навели бисмо сљедеће. Графеме дате на 18. и 19. страни доста су необичне, поготово када су у питању нека слова (нпр. велико ћирилично Д, затим Ч и др.). — Фонолошки систем прилично је у сјенци фонетског система. — На низу мјеста акценати су погрешно наведени (сматрамо да акценат није требало провјеравати према Толстојеву рјечнику, који је у много чему, па и у погледу ортоепије, доста застарио, него према савременим лексикографским издањима). — Текстовете у прилогу требало је акцентовати, јер је сх. акценатски систем једна од највећих тешкоћа приликом учења сх. ј. у руској говорној средини. — На стр. 41. и 42. графички је представљен дугосилазни, краткосилазни и дугоузлазни акценат, а изостављен је, без објашњења, краткоузлазни акценат. — У тумачењу именица општег рода корисно је било указати на то да је таквих именица мање у српскохрватском него у руском. — На неким мјестима наводе се граматичне реченице (стр. 104, 121). — Због међујезичке семантичке и стилистичке неподударности, уз формалну истоветност, требало је бар споменути крњи перфект. Такође је корисно било указати на стилистички потенцијал аориста и имперфекта те тешкоће при његовом превођењу (тачније изражавању) на руски језик. — У одјељку о императиву имало је смисла указати на разлику између двају језика у коришћењу инфинитива у значењу императива.

У цјелини, појавом ове књиге совјетска сербокroatистика и славистика добили су још једно корисно издање, које ће, надамо се, и аутора и друге совјетске сербокroatисте и слависте подстаћи на даља истраживања српскохрватског језика, нарочито у оним областима које нису довољно проучене. За југословенску сербокroatистику приручник Татјане Протаненовне Попове може послужити као корисно искуство и као један од

оријентира за израду cjelovitog и тематски разноврсног приручника српскохрватског/хрватскохрватског језика за странце, који, поред ових и оваквих издања, очито недостаје у процесу учења српскохрватског језика као страног.

Бранко Тошовић

Svenka Savić: *Narativi kod dece*, Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Prosveta, Novi Sad, 1985.

Knjiga *Narativi kod dece* Svenke Savić urađena je u okviru projekta »Psiholingvistička istraživanja i usvajanje srpskohrvatskog jezika« u Institutu za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

U uvodnom dijelu autorica daje obuhvatan pregled definicija priče koje se razlikuju po mnogobrojnim teorijskim i metodološkim pristupima. Razlike u definiciji priče stvaraju problem kod ovakvog istraživanja isto toliko koliko i samo sakupljanje empirijskog materijala. S. Savić ovo argumentuje navođenjem nekoliko tipova empirijskog materijala i različitih ciljeva sakupljanja tog materijala. Time omogućava uvid u mnoštvo pristupa ovom problemu učinjenih u svijetu (pretežno na engleskom govornom području), ističući da je gotovo nemoguće izvršiti uopštavanje rezultata iz različitih jezika i kultura.

Prilikom istraživanja primijenjen je eksperiment kojim se lingvista W. Chafe (Čeif) koristio pri ispitivanju odraslih osoba u različitim kulturama. Ovaj model je prilagođen istraživanju narativne sposobnosti djece kojoj je srpskohrvatski maternji jezik. Dakle, pomoću neverbalnog filma kao sredstva za testiranje, ispitane su narativne sposobnosti djece od 3, 5, 7, 11, 14 i 18 godina starosti oba pola. Pošto je ranije ustanovljeno da ne postoje polne razlike u narativnoj sposobnosti djece, činjenica da su ispitana djeca oba pola nije uticala na analizu rezultata. Ispitane su veće grupe djece (oko 25) u jednoj školi i predškolskoj ustanovi. Nakon gledanja filma djeca su pojedinačno prepričavala film eksperimentatoru. Uz napomenu da djeca mlađa od pet godina imaju teškoća u ovoj test-proceduri, autor opisuje način i uslove testiranja. No, problem u ovoj vrsti istraživanja predstavlja i činjenica da pri analizi pripovjedačke sposobnosti djeteta nije moguće dati definitivan broj različitih registara u jeziku, jer pripovjedačka sposobnost djeteta zavisi od niza situacija kojima se ono jezički prilagođava. Zbog kompleksnosti problematike ovo istraživanje daje uvid u samo jedan od niza mogućih pristupa.

Govoneći o tri osnovna pristupa narativima u SAD — gramatici priče, analizi kulminacije i analizi zavisnosti — autorica navodi da je cilj sva tri pristupa da se provjere određeni aspekti misaone djelatnosti. Razlika je u fokusu, jer dok gramatika priče, na primjer, pažnju usmjerava na memoriju i sjećanje, analiza kulminacije koncentriše se na pretakanje iskustva u govor.